

Vətəndaş maarifləndirilməsi

Müəllimlər üçün metodik bələdçi



DEMOCRACY STARTS WITH YOU



THE PROJECT IS FUNDED
BY THE EUROPEAN UNION

Hörmətli müəllimlər,

“Demokratiya Sizinlə Başlayır” adlı birgə layihəbiz demokratiyanın necə işlədiyini uşaqlara anlatmaq, fəal vətəndaşlara çevrilməkdə onlara yardımçı olacaq öyrətmə təcrübələrini uşaqlara çatdırmaq məqsədi daşıyır.

Layihənin vahid ideyasını yaratmaq, onun üçün Avropa Birliyindən böyük maliyyə dəstəyi almaq və layihəni həyata keçirmək məqsədilə Konrad Adenauer və V.Eduardo Frei Fondları, Bakı, Tiflis və Yerevan Siyasi Biliklər Programları birgə işlədilər.

Artıq Azərbaycan Təhsil Naziri də layihəyə öz dəyərli töhfəsini verdi və dəstəyini göstərdi. Bununla belə, əslində bu işin əsas tərəfi siz – müəllimlərsiniz. Şagirdlərin demokratiyanı qarvamaları üçün onlarla gündəlik işinizdə addımbaaddım təməl qoyursunuz. Məhz siz – müəllimlər şagirdlərə demokratiyanın akademik mənasını, demokratiya tarixini və ölkələrdə demokratik sistemin necə işlədiyini birbaşa izah edirsiniz. Uşaqlar müəllimlərin öyrətmə üsulundan da dolayı yolla demokratiya haqqında çox şey öyrənirlər. Odur ki, bu kitab, uşaqların vətəndaş kimi maarifləndirilməsinin öyrətmə metodlarını özündə ehtiva edir.

Xahiş edirəm, gələcək nəsillərin qəlblərində və zehinlərində demokratiyanın təməl prinsiplərinin əsasını qoymaq məqsədilə məktəbdə apardığınız işinizə görə təşəkkürümü qəbul edəsiniz. Vətəndaşlıq maarifləndirilməsilə bağlı təcrübənizi bizimlə bölüşməyə hazır olduğunuz üçün də təşəkkürümü qəbul edin. Ümidvaram, bu tədris vəsaiti uşaqlara bu işdə Sizi daha böyük nailiyyətlərə ruhlandıracaq və həvəsləndirəcək!

Katya Kristina Plate
Demokratiya Sizinlə Başlayır!
layihəsinin Direktoru

Mündəricat

1	ÖYRƏTMƏ QAYDASI:	Davranışa əsaslanan öyrətmə	6
1.1		Bu öyrətmə qaydası nədir?	7
1.2		Metod A: Rol oyunu	8
1.3		Metod B: Sokrat məntiqi ilə dialoq	10
2	ÖYRƏTMƏ QAYDASI:	Düşüncəyə diqqət	12
2.1		Bu öyrətmə qaydası nədir?	13
2.2		Metod C: Plenar təqdimat	14
2.3		Metod D: Təxəyyül	16
3	ÖYRƏTMƏ QAYDASI:	İnkişafa diqqət	18
3.1		Bu öyrətmə qaydası nədir?	19
3.2		Metod E: Siyasi manifest	20
3.3		Metod F: Məramınızı tapın	22

4	ÖYRƏTMƏ QAYDASI:	Ünsiyyətə diqqət	24
4.1		Bu öyrətmə qaydası nədir?	25
4.2		Metod G: Britaniya Parlamentində Müzakirələr	26
4.3		Metod H: Dünya Kafesi	28
5	ÖYRƏTMƏ QAYDASI:	Təcrübəyə diqqət	30
5.1		Bu öyrətmə qaydası nədir?	31
5.2		Metod I: Bələdiyyəni / Parlamenti ziyarət etmək	32
5.3		Metod J: Şəhər meri / jurnalist / polis məmuru ilə müsahibə	34
ƏLAVƏ:		Abraham Maslou və Erik Fromm	36

A large green arrow graphic pointing to the right, with a white outline of the number '1' inside it.

ÖYRƏTMƏ QAYDASI:

Davranışa Əsaslanan öyrətmə

1.1

Bu öyrətmə qaydası nədir?

Davranışa əsaslanan öyrətmə (Biheviolistik yanaşma) başlıca olaraq, ətraf mühitdə mövcud olan stimullara və insanların həmin stimullara cavab fəaliyyətlərini ehtiva edir.

Bu nəzəriyyəyə uyğun olaraq, şagirdin davranışı onun münasib davranışının həvəsləndirilməsi/rəğbətləndirilməsi yolu ilə və qeyri-munasib davranışına məhəl qoyulmaması və ya cəzalandırılması yolu ilə dəyişilə bilər. Məsəl üçün, əgər siz şagirdlərinizin ev tapşırıqlarını yaxşı etmələrini istəyirsinizsə, onlardan birini (onlardan ən yaxşılarını) həvəsləndirməyə çalışın. Çox saylı həvəsləndirmə/rəğbətləndirmə üsulları və yolları vardır, o cümlədən tərifləmək, mükafatlandırmaq və s.

Şagirdlər yaxşı etdikləri ev tapşırıqlarına/işlərinə görə tərif aldıqları sonra daha fəal və həvəsli olurlar.

Davranışa əsaslanan öyrətmə ilə bağlı aşağıdakı komponentlər nəzərə alınmalıdır:

- **Fəallıq** – Fəallıq mühüm əhəmiyyət kəsb edir, çünki effektiv öyrətmə özündə şagirdlərin fəal iştirakını ehtiva edir. Bu nöqtəyi-nəzərə görə, müəyyən vəziyyətlərin imitasiyası vasitəsilə və müvafiq fəaliyyət növlərindən istifadə etməklə bir sıra bacarıq və vərdişlər inkişaf etdirilə bilər və yeni hərəkətlər öyrədilə bilər.
- **Təkrar yoxlama və ümumiləşdirmə** – Təcrübə/praktiki məşğələlər vacibdir, belə ki, bir sıra bacarıq və vərdişlər yalnız təcrübədə inkişaf etdirilə bilər. Davranışların/hərəkətlərin ümumiləşdirilməsi və təhlili də böyük əhəmiyyət daşıyır.
- **Şagirdlərin həvəsləndirilməsi** – Şagirdlərin düzgün yerinə yetirilən tapşırıqlara görə həvəsləndirilməsi.
- **Aydın təyin olunan hədəflər və davranışa əsaslanan öyrətmə** – hədəflər davranışlar kontekstində ümumiləşdirilməlidir. Məsəl üçün, müəllim öyrətmə hədəflərini ifadə etmək üçün aşağıdakı sözlərdən istifadə etməlidir: "Dərsin sonunda şagird bunları edə bilər..."

1.2 METOD A:

Rol oyunu

BAŞLICA SÖZLƏR:

Oyun, hekayələr, səciyyəvi xüsusiyyətləri, sistem, improvizasiya



TƏSVİRİ

Rol oyunu öyrətmə üsulu olub, burada iştirakçılar ayrı-ayrı xarakterlərin rollarını üzərlərinə götürür və birgə hekayələrini yaradırlar. İştirakçılar onların səciyyəvi xüsusiyyətlərinə əsaslanan xarakterlərin hərəkətlərini müəyyən edirlər və qayda və göstərişlərin formal sisteminə uyğun bu hərəkətlər uğurlu və ya uğursuz alına bilər. Həmin qaydalar çərçivəsində onlar azad surətdə improvizə edə bilərlər; onların seçimi oyunun istiqamətini və nəticəsini formalaşdırır.

Rol oyunu metodu vətəndaş maarifləndirilməsinin ən səmərəli öyrətmə metodudur. Şagirdlər müxtəlif yanaşmalar göstərməklə başqa maraqlı tərəflərin problemin öhdəsindən necə gəldiklərini tədqiq edə bilərlər. Bundan başqa, bu üsulun köməyiylə siz mürəkkəb vəziyyətləri və məsələləri həll edə bilərsiniz.

NÜMUNƏ:

müxtəlif birliklərin maraqlarının tarazlaşdırılması

Əgər siz vətəndaş maarifləndirilməsi üzrə dərslərinizdə rol oyunu üsulundan istifadə etmək istəyirsinizsə, bu, aşağıdakı nümunəyə uyğun həyata keçiriləcək.

Kurrikulum mövzusu: Demokratik dövlətdə azlıq və çoxluq maraqlarının balanslaşdırılması

Problem: Demokratik prinsiplərə uyğun, çoxluq qərar qəbul etmir. Buna baxmayaraq, azlıqda qalanların fikirlərinin nəzərə alınmaması problemlə nəticələnə bilər.

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Yerli icma daxilində mövcud olan ən mühüm problemi təyin edin. Misal üçün, qəsəbəni əsas yolla birləşdirən yeni yolun tikintisi məsələsinin vacibliyi.
- 2.** Müvafiq maraqlı tərəfləri təyin edin. Misal üçün, Maraqlı tərəf qrupu 1 – Kənd sakinlərinin öz kəndlərini növbəti əsas yola birləşdirəcək yola ehtiyacları var. Onlar uşaqlarının məktəb avtobusu ilə getmələrini istəyirlər; Bu yolla habelə öz tərəvəz məhsullarını bazara daşımaq da çox asan olacaq və s. Maraqlı tərəf qrupu 2 – İki kəndlinin mülkiyyəti salınacaq yeni yol nəticəsində iki hissəyə bölünəcək. Kəndlilərdən biri qorxur ki, onun iribuynuzlu mal-qarasını və qoyunlarını maşınlar vurub öldürəcək. İkincisi isə taxıl tarlasının məhv olacağından qorxur.
- 3.** Şagirdləri yuxarıda göstərilən maraqlı tərəflərin rollarını müzakirələrdə və ya debatlarda oynamağa dəvət edin.

- 4.** Maraqlı tərəflərin müxtəlif mövqelərini əks etdirin və yekun nəticəni qısaca və dürüst ifadə edin. Misal üçün: Şagirdlər belə bir nəticəyə gələ bilərlər ki, yeni yol istənilən halda salınacaq, lakin o şərtlə ki, birinci kəndliyə öldürülən mal-qaraya görə, ikinci kəndliyə isə torpaq sahəsinə görə təzminat veril sin.
- 5.** Müəllim uşaqları onların nəyə görə bu cür nəticəyə gəldikləri üçün dəstəkləməlidir. Nəyə görə onlar azlıqda qalanların maraqlarını nəzərə almamağı "ədalətsizlik" kimi qəbul edirlər?



BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Müəllim sinifi idarə etməkdə çətinliklər yaşamamaq üçün vasitəçi qismində hərəkət etməlidir.
- Şagirdlər oynadıqları rolların təlimatları və izahı ilə təmin olunmalıdırlar.
- Rol oyunu şagirdlərə bir sıra mövqeləri düşünmək və təhlil etmək imkanı verir. Bu üsuldan istifadə etməklə onlar özlərini "başqalarının yerində" (azlıqda qalanların) təsəvvür edirlər, bu da onların ətraf mühiti dərk etmək qabiliyyətlərini yaxşılaşdırır.
- Rol bölgüsü zamanı müəllim əmin olmalıdır ki, şagirdlər öz rollarını yaxşı təhlil ediblər və onlar müxtəlif fikirlər ifadə edə bilərlər.

1.3 METOD B:

Sokrat məntiqi ilə dialoq

BAŞLICA SÖZLƏR:

Sualların verilməsi, şəxsi fikirlər,



TƏSVİRİ

Məşhur yunan filosofu Sokrat sual verməkdə mahir idi. O, insanları öz şəxsi fikirlərini ifadə etməyə inandırır və onların şəxsi fikirləri ilə bağlı sual verməklə müzakirələrə cəlb edirdi.

Diqqətin baxışların və mövqelərin dəqiqləşdirilməsinə yönəlməsi dialoqun mahiyyətini təşkil edir. Burada diqqət qərarların üzərində cəmləşmişdir. Sokrat məntiqi ilə dialoq iştirakçıların söhbətinə müəyyən yanaşmanı tələb edir.

Bu metoddan istifadə edərkən aşağıdakı prinsiplər nəzərə alınmalıdır:

- Tələsməyin – Dialoq yavaş-yavaş düşünmək yoludur; məsələnin ciddiliyini və həllini tapmağı vurğulayır.
- Dinləyin – Diqqətlə başqalarını dinləyin və onların mövqelərini dəqiqləşdirməyə çalışın.
- Suallar verin. – Düzgün fikrə gəlmək üçün suallar verin.
- Diqqətinizi söhbət apardığınız şəxs üzərində cəmləşdirin. Dünyanı onun gözləri ilə görün. – Dünyaya onun gözləri ilə baxmağa çalışın və onun mövqeyini təhlil edin.
- Həmsöhbətinizin əleyhinə düşünməyin ('Bəli, ancaq...'), ancaq onunla düşünün. Birlikdə düşünün. Bir olaraq düşünün. ('Bəli və...')
- Qərarlara xüsusi önəm verməyin. Problemin həllinin əsasında duran səbəbləri, dəyərləri və yaxud perspektivləri nəzərdən keçirin.
- Yeni düşüncə üsulları üçün məkan yaradın. Köhnə düşüncə üsullarından vaz keçin.

NÜMUNƏ:

Sokrat məntiqi ilə idman növləri

Kurrikulum mövzusu: Müvafiq maraqlı tərəflər ilə dialoqu başlayın.

Problem: Yaşadığınız kənddə çoxlu uşaqlar yaşayır. Uşaqların müxtəlif idman növləri ilə məşğul olmaları üçün yer yoxdur. Uşaqlar idman meydançasının tikilməsini istəyirlər, lakin onlar bununla bağlı şəhər merinə müraciət etsələr də, o, rədd cavabını verir.



ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Şagird üzləşdiyi vəziyyəti öz həmyoldaşlarına danışır (15 dəqiqə)
Müəllim aşağıdakı sualları verir:
Əslində, nə baş verib(faktlar)?
Siz özünüz nə etdiniz (fəaliyyət)?
Bu vəziyyət sizin üçün nə kəsb edir (hissləri, bilgisi)?
Hansı məsələ araşdırılmalıdır?
- 2.** Başqa şagirdlər vəziyyətə aydınlıq gətirmək məqsədilə suallar verirlər (10 dəqiqə).
- 3.** Başqa şagirdlər öz rollarına "girirlər"; onlar özlərini bu vəziyyət haqqında danışan şagirdin yerində təsəvvür edirlər.
- 4.** Hər kəs bir mahiyyətlə - bu məsələdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən dəyərlər və ya prinsiplər ilə bağlı öz fikirlərini ifadə etmək üçün bir neçə dəqiqəlik vaxt götürür (10 dəqiqə).
Nəyi daha vacib (əhəmiyyətli) hesab edirsiniz?
Bunu belə etmək hansı cəsarət tələb edir?
Daha nə etmək gərəkdir?

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Sokrat məntiqi ilə dialoqdan istifadə etməklə şagirdlər vəziyyətləri necə düzgün təhlil etməyi və hansı vacib sualları verməyi öyrənirlər. Öyrətmə prosesi sinifdə olan hər kəsi cəlb edir. Şagirdlər özlərini başqalarının yerində təsəvvür edirlər, bu da onların ətraf mühiti dərk etmək qabiliyyətlərini yaxşılaşdırır.
- Müəllim sinifi idarə etməkdə çətinliklər yaşamamaq üçün vasitəçi qismində hərəkət etməlidir.
- Şagirdlər oynadıqları rolların təlimatları və izahı ilə təmin olunmalıdırlar.
- Bu metod həm müəllimlərdən, həm də şagirdlərdən təlimdən əvvəl müəyyən hazırlıq tələb edir. Əks təqdirdə, bu, ilkin mərhələdə səmərəsiz ola bilər. Siz şagirdlər üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən problemlər arasından bir mövzünü seçə bilərsiniz.

2

ÖYRƏTMƏ QAYDASI:

Düşüncəyə diqqət

2.1

Bu öyrətmə qaydası nədir?

Bihevioristik yanaşmadan fərqli olaraq, düşünməyə əsaslanan nöqtəyi-nəzər özündə idrak (dərk etmə) - düşünmək və nümunəyə uyğun hərəkət etməmək prosesini ehtiva edir.

Bu proses idrak sxeminin yaradılması və öyrətmə müddətində hadisələri yadda saxlamaq məqsədini daşıyır.

İdrak yanaşmasına uyğun olaraq, insan yekun nəticə, gözləntilər və hadisələr arasında əlaqələr yaratmaqla öyrənir.

Düşünməyə əsaslanan yanaşmada öyrətmə prosesini yaxşılaşdırmağa kömək edən bir sıra prinsiplər var.

Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

- **Aydın işlənilib hazırlanan və struktur quruluşa malik informasiya** – Müəllim tərəfindən təqdimat və yaxud tədris proqramı formasında verilən informasiya struktur quruluşa malik olmalıdır. İşlənilib hazırlanan fikir ilə əlavə arqumentlər arasında aydın əlaqə olmalıdır ki, bu da yekun ideyada birləşməlidir. Bu, şagirdə əlaqələr yaratmaq və sxemləri asanlıqla işləyib hazırlamaq imkanı verir.
- **İnformasiya qavrayışı** – Şagird seçiminə uyğun informasiyanı qavrayır və təhlil edir; problemin necə meydana gəldiyi və daha sonra necə təhlil olunduğu əhəmiyyətlidir.
- **Artıq əldə edilən bilgi** – Yeni informasiya artıq məlum bilgilərə əsaslanmaqla verilməlidir. Misal üçün, əgər şagirdlər Avropa ölkələrinin parlament sistemləri haqqında az bilgiyə malikdirsə, artıq məlum olan bilgiləri təkrar yoxlamaq və yeni informasiya əldə etmək məqsədilə əlavə dərslər keçirilə bilər.
- **Təkrar yoxlama** – dərsin sonunda şagirdlərin nailiyyətlərini yoxlamaq məqsədilə onlara sualların verilməsini və yaxud verilən yanlış informasiyanın düzəldilməsini nəzərdə tutur.

Müəllim informasiyanı şagirdlər üçün sistemli olaraq, mütəşəkkil qaydada verməlidir. Həmçinin o, şagirdlərə hadisələri düzgün təhlil etməkdə və yekun nəticəyə gəlməkdə köməklik göstərməlidir.

2.2 METOD C:

Plenar təqdimat

BAŞLICA SÖZLƏR:

Son yeniliklər, plenar təqdimat, dərslük, müzakirə

TƏSVİRİ

Müəllim ölkədəki son yenilikləri müzakirə edir və bu hadisələr əsasında demokratiyanın inkişafı və vətəndaşların iştirakı məsələsini araşdırır. Plenar təqdimat dərsləkdə demokratiya haqqında verilən bilgi ilə başlaya və qısa müzakirə ilə qurtara bilər.

Plenar təqdimat müəllimlərin şagirdlərə ölkə ilə bağlı mühüm tarixi faktlar və ya son hadisələr haqqında informasiya vermək istədikləri zaman çox səmərəli öyrətmə metodu olur. Bu zaman şagirdlərin müəllimi dinləmək, qeydlər aparmaq və suallar vermək imkanları olur. Təqdimatdan sonra test vermək və yaxud debatlar təşkil etmək imkanı yaranır.



NÜMUNƏ:

Müəllimin təqdimatı

Kurrikulum mövzusu: Ölkədəki demokratiya və sosial iştirak ilə bağlı mühüm tarixi faktları araşdırın və təqdim edin. Siz qısa viktorina vasitəsilə şagirdlərin əldə etdikləri bilgilərini də yoxlaya bilərsiniz.

Problem: Ölkədə baş verən tarixi və ya son hadisələri sinifə təqdim edin və şagirdlər arasında dialoqu asanlaşdırın.

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Müəllim ölkədəki son inkişaf, demokratiyanın tarixi və yaxud mövcud siyasi quruluş haqqında 20 dəqiqəlik təqdimat hazırlayır. Təqdimatın məzmununda mövcud olan dərslikdən, qəzətdən və yaxud internetdən əldə olunan məlumatlardan istifadə oluna bilər.
- 2.** Təqdimatdan sonra şagirdlər suallar verə bilərlər.
- 3.** Şagirdlərə dərslik materialları əsasında, misal üçün, Qədim Yunanıstanda və Romada demokratiya ilə bağlı test sualları verilir.

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Plenar təqdimatdan istifadə zamanı şagirdlər mövzu ilə əlaqədar düzgün və müfəssəl informasiya əldə edirlər. Bu metod şagirdlərə müəyyən mövzuları təhlil etmək imkanı verir.
- Plenar təqdimatdan istifadə etmək istəyən müəllimlər üçün təlimdən öncə hazırlıq tələb olunur. Bundan əlavə, şagirdlər oynadıqları rolların təlimatları və izahı ilə təmin olunmalıdırlar.



2.3 METOD D:

Təxəyyül

BAŞLICA SÖZLƏR:

arzu, təxəyyül, qavrayış, tarix.

TƏSVİRİ

Təxəyyül çox güclü öyrətmə vasitəsidir. Bu, şagirdlərə onların problemləri və ya vəziyyətləri necə qavradıqlarını təsəvvür etmələrinə yardımçı olur. Bu həmçinin şagirdlərə geriyə - tarixə baxmağa və onların həyatlarının necə ola biləcəyini təsəvvür etməyə dəvət edir.



NÜMUNƏ:

Təsəvvür edin ki, siz İkinci Dünya Müharibəsi dövründə yaşayırsınız

Kurrikulum mövzusu: İkinci Dünya Müharibəsi ilə bağlı əhəmiyyətli bilgilərinizi bölüşün və ölkələrinizdəki oxşar və ya fərqli cəhətləri araşdırın.

Problem: Şagirdlər üçün təxəyyül çox güclü öyrətmə vasitəsidir. Bu tapşırıq zamanı şagirdlərə, misal üçün, İkinci Dünya Müharibəsi zamanı Almaniya da yaşadıklarını təsəvvür etmələrini və bununla bağlı öz fikirlərini yazmalarını və ya müzakirə etmələrini xahiş edin.

ATILACAQ ADDIMLAR:

1. İkinci Dünya Müharibəsi haqqında müəllimin plenar təqdimatı.
2. Şagirdlər spesifik vəziyyəti təsəvvür edirlər.
3. Şagirdlər fərdi olaraq həmin vəziyyətlə bağlı qısa esselərini (oçerklərini) yazırlar.
4. Müəllim iki hekayəni seçir və onları şagirdlərə tam olaraq oxuyur.

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Təxəyyül metodundan istifadə zamanı şagirdlər mövzu ilə bağlı düzgün və müfəssəl informasiya əldə edirlər. Bundan başqa, onlar müxtəlif mövqeləri dinləyir və faktları təhlil edirlər.
- Dərsə və təxəyyül metoduna hazır olmaq məqsədilə şagirdlər əvvəlcədən hazırlıq keçməlidirlər. Bundan əlavə, şagirdlər oynadıkları rolların təlimatları və izahı ilə təmin olunmalıdırlar.
- Müharibə və yaxud regional münaqişə mövzunu diqqətlə seçin, belə ki, sizin sinfiniz müxtəlif etnik qrupların nümayəndələrindən ibarət ola bilər. Əks təqdirdə, bu, şəxsi münaqişələrə gətirib çıxara bilər.



3

ÖYRƏTMƏ QAYDASI:

İnkişafa diqqət

3.1

Bu öyrətmə qaydası nədir?

Bu, şəxsi məmnunluq hissini inkişafını və maksimum fərdi potensialın əldə edilməsini ehtiva edir. Bu, hisslərin, emosiyaların və seçim azadlığı hüququnun əhəmiyyətini vurğulayır. Bu yanaşmadan istifadə etməklə qeyd olunan komponentlər gücləndirilməlidir.

Şəxsi inkişaf təmayüllü öyrətmə qaydası insanın ən ali ehtiyacı olan – özünü təsdiq etməyə, yəni insanın bacarıq və vərdişlərinin və qabiliyyətlərinin tam reallaşmasına əsaslanır.

Özünü təsdiq etmə fərdin ən ali motivlərindən biridir. O özündə şəxsi inkişafın ən yüksək səviyyəsini əks etdirir. Onu başqa əsas ehtiyaclar ödənildikdən sonra və fərdin tam potensialının özünü büruzə verməsi mümkün olduğu halda əldə etmək olar (bax: əlavə).

Bu nöqteyi-nəzərə görə, özünü təsdiq etmə insana öz qabiliyyətlərini tam reallaşdırmağa (büruzə verməyə) imkan verən ətraf mühitin öyrənilməsinə nəzərdə tutur. Həmçinin bura insanın tamamilə cəlb olunması və motivasiyası da daxildir. İnsan təmayüllü öyrətmə özündə aşağıdakı komponentləri əks etdirir:

- **İnsanın cəlb olunması** – Fərd öyrətmə prosesinə tamamilə cəlb olunur. Bu termin öyrətmə prosesinə cəlb edilən şagirdin düşünmə və emosional aspektlərini müəyyən edir.
- **Təşəbbüs** – Fərdin xarici faktorlarla motivasiyası mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Buna baxmayaraq, şagirdin öz bacarıq və vərdişlərini büruzə verdiyi mühitdə təşəbbüs daxili ehtiyaclardan irəli gələ bilər və onları araşdırmaq arzusunun yaranmasına səbəb ola bilər.
- **Öyrətmə prosesinin şagird tərəfindən qiymətləndirilməsi** – Hər şagird öyrətmə zamanı əldə edilən informasiyanın yararlığını, zərurətini və ya gərəksiz olduğunu qiymətləndirir.

3.2 METOD E:

Siyasi manifest

BAŞLICA SÖZLƏR:

Kiçik qruplar, şəxsi siyasi təmayülləri yazmaq, debatlar, qərarlar və koalisiyalar yaratmaq

TƏSVİRİ

Şagirdlər kiçik qruplarda işləyirlər və qəsəbələrində problemləri müəyyən edirlər. Onlar problemlə bağlı öz siyasi manifestlərini yazırlar. Kiçik qruplarda onlar müxtəlif qərarları və siyasi manifestləri müzakirə edirlər və əgər mümkündürsə, koalisiyalara daxil olurlar.



NÜMUNƏ:

Sən nə fikirləşirsən?

Kurrikulum mövzusu: Müxtəlif siyasi ideologiyaların aydın şəkildə tərtib edilməsi və oxşar və fərqli xüsusiyyətlərin müzakirə edilməsi.

Problem: Şagirdlərin mühüm hesab etdikləri nəyi dəyişmək çətinidir. Burada əsas məqsəd şagirdi başqa adamların müxtəlif fikirlərə və ya inanclara malik olduğuna və bunun da yaxşı hal olduğuna inandırmaqdır.

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Cəmiyyətdə müvafiq problemləri müəyyən edin və şagirdləri siyasi manifest yazmağa dəvət edin. Manifesti yazdıqdan sonra kiçik qruplar öz manifestlərini bölüşürlər.
- 2.** Oxşar və fərqli xüsusiyyətləri təyin edin, onları yazı lövhəsində yazın.
- 3.** Müəllim daha güclü manifesti yazmış iki şagirdi mükafatlandırır.

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Bu metoddan istifadə etməklə şagird öyrətmə prosesinə cəlb edilir və o öz fikrini necə formalaşdırmağı və əsaslandırmağı öyrənir.
- Müəllim praktiki iş üçün əvvəlcədən hazırlıq keçməlidir. O, şagirdləri tapşırığın təfəssilatlı izahı ilə təmin etməlidir (Şagirdlərin eyni qaydada işləməsinə imkan vermək məqsədilə manifestin formatının şagirdlərə təqdim edilməsi vacibdir).

3.3 METOD F:

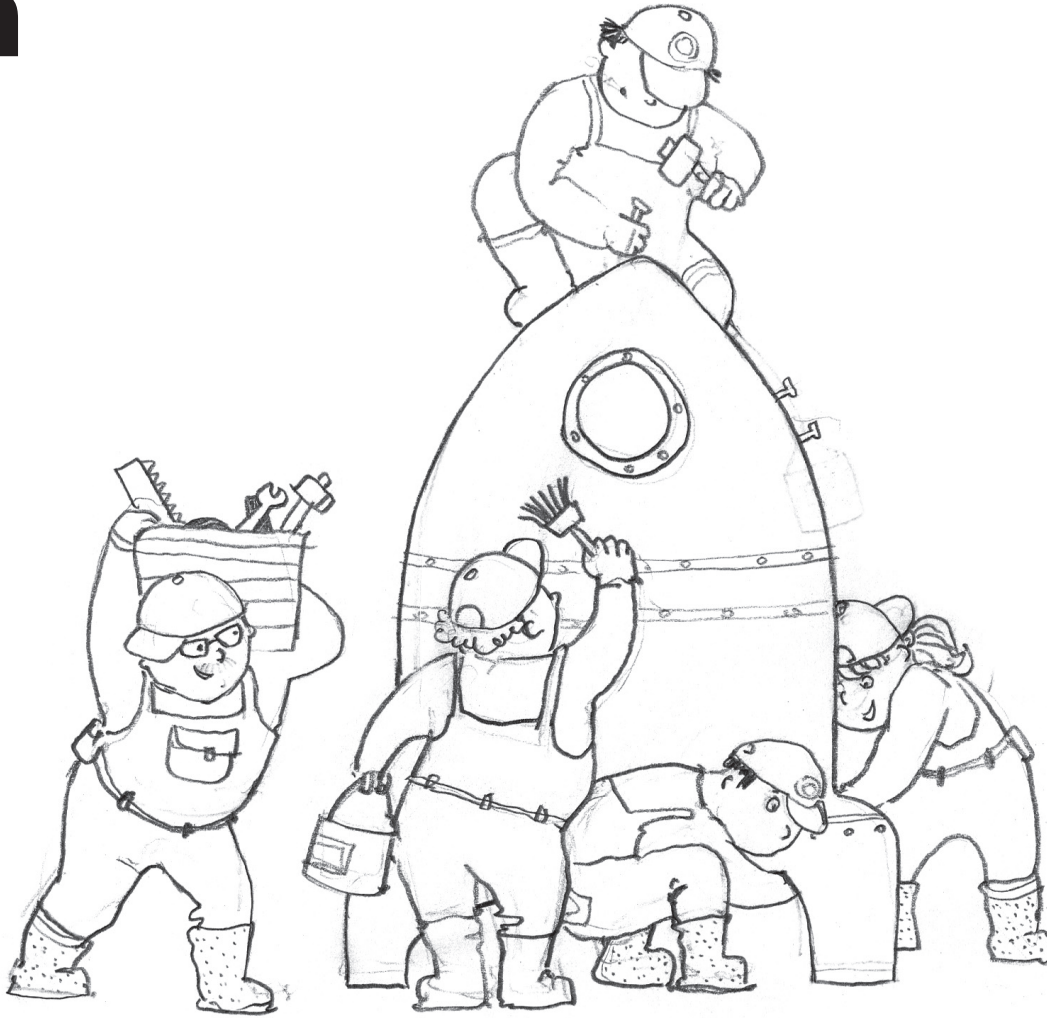
Məramınızı tapın

BAŞLICA SÖZLƏR:

Qruplar arası danışığı dəstəkləyin, böyük maraq yaradın, missiya, tədqiqat, sualların verilməsi, cavablar

TƏSVİRİ

Şagirdlər arasında onların şəxsi bacarıq və vərdişləri və maraqları ilə bağlı qruplar arası danışmaları dəstəkləmək məqsədi daşıyan "məramınızı" tapın: sən bu həyatda əslində nə etmək istəyirsən? Sənin 'missiyan' nədir? Bu mövzuları araşdırarkən şagirdlər bir-birlərinin güclü tərəflərini, ambisiyalarını və arzularını öyrənirlər.



NÜMUNƏ:

Sənin məramın nədir?

Kurrikulum mövzusu: Şəxsi arzuları və ambisiyaları ölkənin inkişafı ilə əlaqələndirməklə, sizin şəxsi inkişafınızın ölkənin inkişafı ilə necə bağlı olduğunu araşdırın.

Problem: Məqsəd şəxsi arzuları və ya ambisiyaları təyin etmək və onları ölkənin inkişafı ilə əlaqələndirməkdir. Şagird öz ölkəsinə gələcəkdə necə xeyir gətirə bilər?

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Şagirdlərə üç nəfərdən ibarət qruplarda işləməyi tapşırın. Onlar bir-birlərindən müsahibə götürür və cavabları yazırlar. Bundan sonra cavablar geniş tərkibdə müzakirə olunur.

Bir-birlərindən soruşduqları suallar aşağıdakılardır:
Böyüyəndə nə olmaq istəyirsən?
Sən əslində nəyi etməyi xoşlayırsan?
Sənin istedadın nədir?
- 2.** Suallar verən şagirdlər cavabları yazırlar və müsahibənin sonunda başqa iki şagird yekun nəticələri cəmləşdirir.
- 3.** Tapşırığın axırında müəllim diqqəti müsahibəyə yönəldir: bunu etmək çətinidir? Yoxsa asandır?

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Bu metoddan istifadə etməklə şagirdlər öyrətmə prosesinə cəlb edilirlər və onlar öz fikirlərini necə formalaşdırmağı və əsaslandırmağı öyrənirlər. Şagirdlər öz maraqlarını təhlil edirlər.
- Şagirdlərin maraq dairəsi hər gün genişlənilir. Müəllim şagirdlərin maraqlarının necə artdığını və dəyişdiyini təyin etmək üçün çox vaxt araşdırma aparmalıdır.

4

ÖYRƏTMƏ QAYDASI:

Ünsiyyətə diqqət

4.1

Bu öyrətmə qaydası nədir?

Sosial öyrətmə qaydasına uyğun, adamlar bir-birlərindən öyrənirlər və öyrətmə prosesi diqqətə, vəziyyətin modelinin hazırlanmasına və imitasiyaya əsaslanır.

Adamlar bir-birlərinin davranışını müşahidə etməklə informasiya əldə edir və müəyyən hərəkətləri öyrənirlər. Məqsəd mənalı ünsiyyət yaratmaq və onu təsirli etməkdir.

Müəllim diqqəti şagirdlər arasında münasibətlərin asanlaşdırılmasına və onların vəziyyətləri düzgün təhlil etmələrinə yetirməlidir. Müəllim vasitəçi qismində fəaliyyət göstərir, lakin fəal qaydada müzakirələrdə iştirak etmir. O, müzakirələrdə hakim mövqeyə malik olmur, lakin müzakirələrdə vasitəçilik edir. Daha az diqqət fərdlər üzərində cəmləşməlidir, daha çox diqqət qrupdakı dinamikaya və interaktivliyə yetirilməlidir.

Dərsin sonunda müəllim şagirdlərə vəziyyəti düzgün təhlil etməkdə yardımçı olmaqla yekun nəticə çıxarır.

Nümunə: Müəllim bir vəziyyətin modelini (misal üçün, parlament müzakirələri) təqdim edirsə və yaxud qısa müzakirələrə təkan verirsə, o zaman o, şagirdləri informasiyanı bölüşməyə və bir-birlərini müşahidə etmələrini həvəsləndirir.

4.2 METOD G:

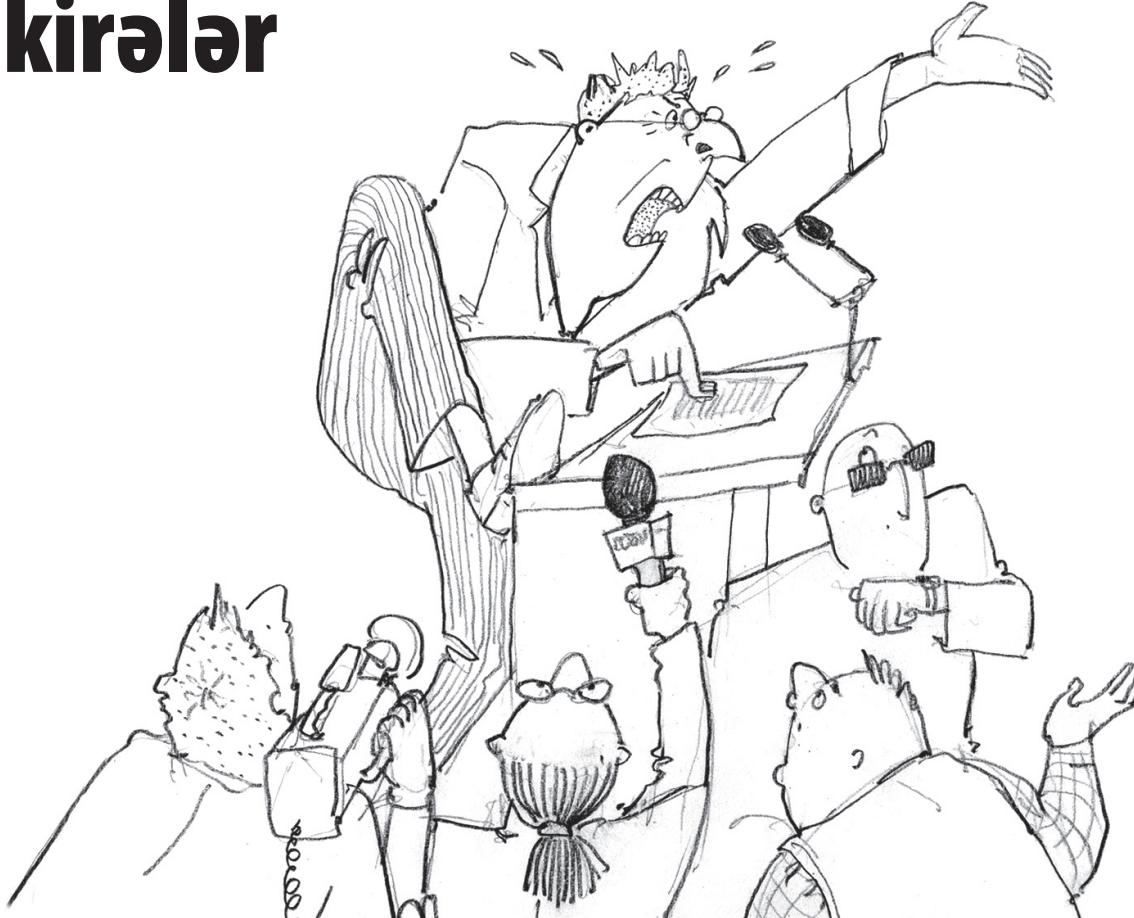
Britaniya Parlamentində Müzakirələr

BAŞLICA SÖZLƏR:

Müzakirələr, qarşılıqlı təsir göstərmə, vasitəçi, dinləmə, yekun nəticəni çıxartma.

TƏSVİRİ

Britaniya Parlamenti demokratiyanın və qızgın müzakirələrin məşhur nümunəsidir. Müxtəlif qruplar arasında gərgin müzakirələr təşkil olunur və fərdlər öz maraqlarını qətiyyətlə müdafiə edirlər. Adamları bir-birlərinin sözlərini kəsməməyə çağıran vasitəçi də vardır və bir-birini dinləməyin və müzakirələr aparmağın ciddi qaydaları mövcuddur. Müzakirələr zamanı emosiyalar ən yüksək həddə çatır! Bəzən parlament üzvləri çox hisslənirlər, lakin parlamentdən kənarda onlar oponentlərinə qarşı kifayət qədər nəzakətli olurlar. Bu, fərdlə deyil, məzmunla bağlıdır.



NÜMUNƏ:

İnandırmağa çalış

Kurrikulum mövzusu: Şagirdlərlə onların həmyaşıdları arasında müvafiq mövzu üzrə müzakirələrin aparılması və müxtəlif rolların icra edilməsi (müşahidəçilər, lehinə və əleyhinə).

Problem: Şagirdlər başqa şagirdlərlə mövzu ilə bağlı gərgin müzakirələr apara və bir-birlərinə təsir göstərə bilərlərmi və eyni zamanda müxtəlif rolları icra edə bilərlərmi?

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Müəllim ünsiyyət və müzakirə aparmağın qaydalarını izah etməyə başlayır.
- 2.** Üç qrup yaradılır: müşahidəçilər, lehinə olanlar və əleyhinə olanlar.
- 3.** Qruplar növbələnir və müəllim müzakirələrin başlanğıc nöqtəsini təşkil edən üç məsələni təqdim edir.
- 4.** Müəllim şagirdlərdən bu fəaliyyəti necə yaşadıklarını, hansı rolu daha çox xoşladıklarını və özlərində nəyi yaxşılaşdırmaq istədiklərini soruşur.

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Bu metoddan istifadə edərkən şagirdlər öz fikirlərini necə aydın əsaslandırmağı və hansı arqumentlər gətirməyi öyrənirlər.
- Praktiki məşğələ zamanı müəllim vasitəçi qismində fəaliyyət göstərməli və şagirdlərin hərəkətlərini tənzimləməlidir.



4.3 METOD H:

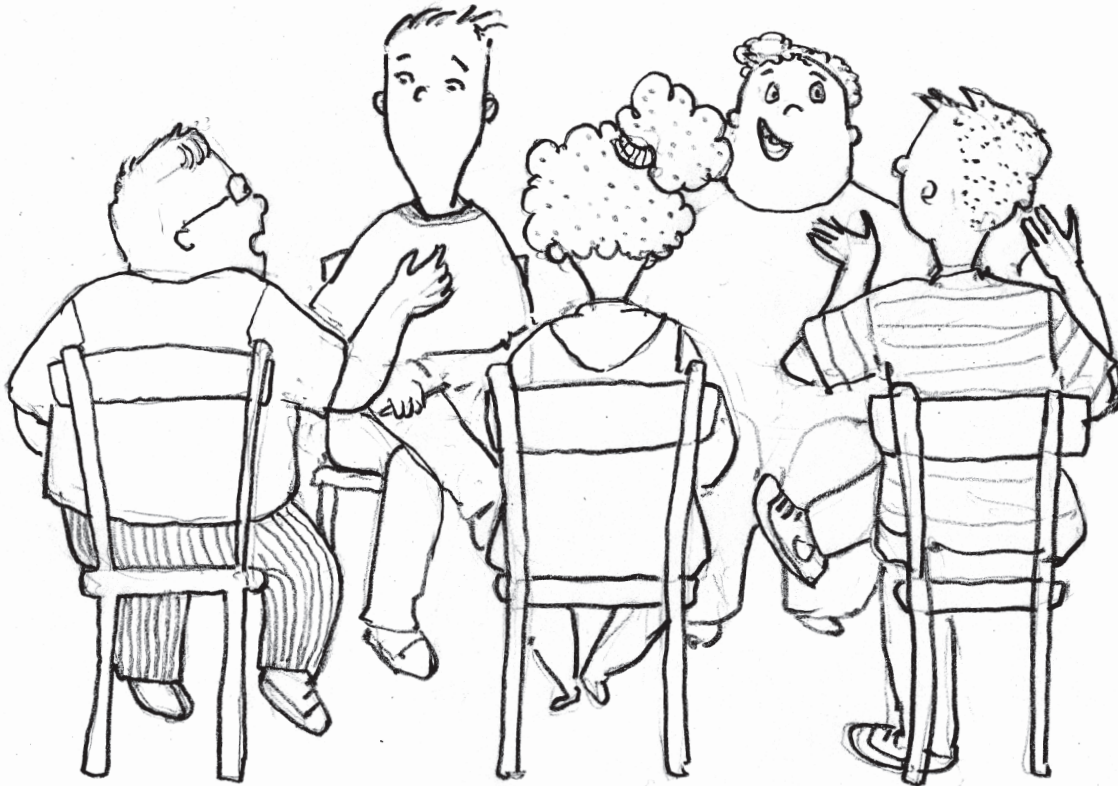
Dünya Kafesi

BAŞLICA SÖZLƏR:

Əyləncə, enerji dolu, müzakirələr növbəlidir.

TƏSVİRİ

Dünya Kafesi qısa zaman kəsiyində çox effektiv qaydada müxtəlif mövzuların müzakirə edilməsi yoludur. Bu, çox əyləncəli və enerji doludur, çünki şagirdlər sinif otağı boyu hərəkət edirlər. Sinif otağı 'kafə' kimi quraşdırılmalıdır: müxtəlif kiçik masalar və ətrafında dörd və ya beş oturmaq. Masanın arxasında bir 'müntəzəm müştəri' var. O, bütün tapşırıq ərzində masanın arxasında oturmalıdır. Başqa şagirdlər dörd və ya beş dövrə vuracaqlar. Masanın üstündə mühazirə plakati və ya böyük kağız parçası vardır. Hər dövrdə şagirdlər mövzu ilə bağlı kollektiv müzakirələr aparır, öz ideyalarını və təkliflərini yazırlar. Hər dövrə 15 dəqiqə çəkir. Sonra şagirdlər növbə ilə bir-bir başqa qruplara keçirlər. Yalnız 'müntəzəm müştəri' qalır. O, ikinci kollektiv müzakirələrin birinciyə uyğun aparılmağını təmin etməyə çalışacaq. O, birinci sessiyanın nəticələrini yekunlaşdırır və şagirdləri həmin nəticələr üzərində öz müzakirələrini qurmağa dəvət edir.



NÜMUNƏ:

Kim və ya nə?

Kurrikulum mövzusu: Şagirdlərin fikirlərinin tədqiq edilməsi, demokratiya ilə bağlı spesifik normalar və yaxud dəyərlər sisteminin müzakirə edilməsi və bir-bilərinə təsir göstərmələri

Problem: Bu fəaliyyət zamanı şagirdlər bir-birlərinin müzakirələrinə əsaslanmaq zərurəti ilə üzləşəcəklər. Əgər şagirdlər müxtəlif sessiyalarda eyni ideyalara malikdirlərsə, bu tapşırıq səmərəsizdir. Yalnız müzakirələri bir-birlərinizin ideyaları üzərində qurduqda onların dəyəri artır.

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Sınıf otağını kafe kimi quraşdırın: dörd və ya beş masa ilə oturacaqlar. Hər şagirdin oturacağına malik olduğuna əmin olun. Hər masanı böyük kağız parçası və marker ilə təchiz edin. Müxtəlif masalarda 'müntəzəm müştəri' olacaq şagirdləri müəyyən edin. Müxtəlif raundlar ərzində onlar masaları dəyişməyəcəklər. Hər bir masada ölkənizin inkişafı ilə bağlı əsas sualları yazın. Onları bəyanat formasında yazın: 18 yaşına çatmış hər bir kəsə səsvermə hüququ veriləcək.
- 2.** Hər cüt bəyanatı 15 dəqiqə ərzində müzakirə edir və razılığa gəlirlər və yaxud razılıq əldə etmirlər.
- 3.** 15 dəqiqədən sonra şagirdlər masaları dəyişirlər. Bütün bir qrup başqa masaya keçir və burada başqa bəyanatla qarşılaşırlar. Onlar öz müzakirələrini bu masada irəli sürülən ideya üzərində qururlar.
- 4.** 'Müntəzəm müştəri' birinci qrupun müzakirələrini yekunlaşdırır və şagirdlər prosesi təkrarlayırlar.

Bunu 4 və ya 5 dəfə edin.

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Bu metoddan istifadə etməklə şagirdlər başqalarının fikirlərini necə təhlil etməyi və yekunlaşdırmağı, habelə bir-birlərinin ideyaları üzərində müzakirələr qurmağı öyrənirlər.
- Bu metod şagirdlərin fəal iştirakını tələb edir, ona görə də müəllim vasitəçi qismində çıxış etməklə şagirdlər arasında söhbətlərin monitorinqini aparır.
- Bu üsulun səmərəli alınması üçün söhbət üçün nəzərdə tutulan mövzular əvvəlcədən hazırlanmalıdır və şagirdlər mövzu ilə bağlı fikirlərə malik olmalıdırlar.



5

ÖYRƏTMƏ QAYDASI:

Təcrübəyə diqqət

5.1

Bu öyrətmə qaydası nədir?

Həyat təcrübələr kolleksiyasıdır. Öyrənmək təcrübədən kənar mənanı qurmaqdır. Təcrübəyə əsaslanan öyrətmə şəxsi və ya başqalarının təcrübələrinin müşahidəsinə, təhlilinə və mənimsənilməsinə əsaslanır.

Müəllim şagirdlər üçün öyrənmə təcrübəsini yaratmalıdır. O, şagirdlərə təcrübələri düzgün təhlil etməkdə yardımçı olmalı və onları hər növbəti hərəkət üçün istiqamət verməlidir.

Nümunə: Belə ki, şagirdlər öz dostları və ailələri ilə özləri üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən hadisələr haqqında danışırlar. Onlar şübhəsiz, onlardan öyrənəcəklər. Onlardan müəllimləri və ya sinif yoldaşları üçün birinci təqdimatı keçirməyi xahiş edin.

Aşağıdakı sualları verin:

Hansı faktor onları daha çox ruhlandırdı?

Nə onlar üçün maraqlı idi?

Nə onlar üçün daha az maraqlı idi ?

Hansı təfərrüatları onlar əlavə edərdilər və ya təkmilləşdirərdilər?

Nəyə görə onlar müəyyən təfərrüatları dəyişərdilər?

Müəyyən təfərrüatların dəyişilməsinin nəticəsi nə olacaq?

Sualları verəndən sonra şərhlerinizi verin və şagirdlərin təqdim etdikləri informasiyanı yekunlaşdırın.

Təcrübəyə əsaslanan öyrətmə qaydası hədsiz subyektiv faktorlara əsaslanır, çünki vəziyyətin dərk edilməsi və təhlili çox fərdi xarakter daşıyır.

Burada müəllimin rolu şagirdlər üçün hadisələri düzgün izah etməkdən, təhlil etməkdən və təcrübələr yaratmaqdan ibarətdir.

5.2 METOD I:

Bələdiyyəni / Parlamentini ziyarət etmək.

BAŞLICA SÖZLƏR:

Təcrübə, əks etdirmək, ziyarət etmək, görmək, danışmaq.

TƏSVİRİ

Başqa yerləri ziyarət etmək çox vaxt gözəl təəssüratlar yaradır. Ziyarət etməyin mühüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, siz başqa şeyləri görürsünüz, başqa şeyləri qoxlayırsınız və başqa adamlarla görüşürsünüz. Demokratiya ilə bağlı təcrübələrə gəldikdə, siz demokratiyanı yaşamaq üçün həlledici yerləri ziyarət etməlisiniz. Qonşuluqda olan demokratiya və yaxud sosial iştirak ilə bağlı yerləri və ya məkanı ziyarət etmək əksər hallarda nadir təcrübədir. Şagirdlər onun necə işlədiyini görürlər!



NÜMUNƏ:

Demokratiya

Kurrikulum mövzusu: Demokratiya üçün həlledici yerlər.

Problem: Demokratiya üçün həlledici yerləri ziyarət edin və müvafiq sualları müzakirə edin.

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Bələdiyyə orqanına və yaxud parlamentə ziyarəti təşkil edin.
- 2.** Şagirdlər ilə birgə görüşü hazırlayın:
 - Siz şagirdlərin həqiqətən nəyi görmələrini və yaxud təcrübədən keçirmələrini istəyirsiniz?
 - Şagirdlərlə birgə müvafiq sualları müəyyənləşdirin.
- 3.** Yerli bələdiyyə orqanını və yaxud parlamenti ziyarət edin və müvafiq sualları müzakirə edin.



5.3 METOD J:

Şəhər meri / jurnalist / polis məmuru ilə müsahibə

BAŞLICA SÖZLƏR:

Dialog, təcrübə, jurnalistika

TƏSVİRİ

Əksər müsahibələrdə jurnalistlər suallar verirlər. Gəlin, rolları dəyişək və şagirdlərin müsahibə almaq üçün jurnalist tapa biləcəklərinə baxaq.

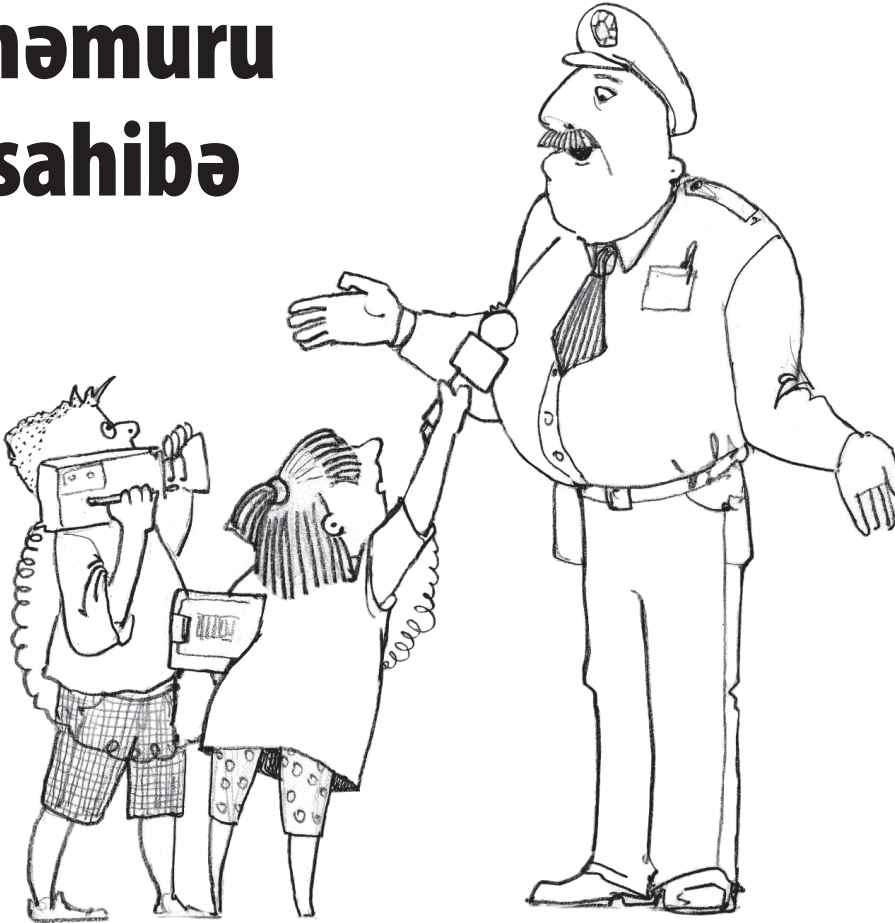
Suallar aşağıdakı kimi ola bilər:

Sizin işiniz nədən ibarətdir?

Nəyə görə jurnalist oldunuz?

İşinizdə ən çox nəyi xoşlayırsınız?

Demokratik prosesdə iştirak edən şəxsdən müsahibə götürmək şagirdlər üçün vacib tapşırıq ola bilər. Onlar yalnız tapşırığı yerinə yetirmirlər, onlar həm də demokratiyanı öyrənirlər, onlar onu yaşayırlar!



NÜMUNƏ:

Jurnalistdən soruşun

Kurrikulum mövzusu: Şagirdlər sual vermək vərdişi və bacarıqlarını inkişaf etdirirlər və demokratik prosesə cəlb olunan adamların müxtəlif rolları haqqında öyrənirlər.

Problem: Eşitmək istədiyiniz cavabları almaq üçün sualları verin.

ATILACAQ ADDIMLAR:

- 1.** Jurnalist, şəhər meri və yaxud polis məmuru ilə müsahibə təşkil edin.
- 2.** Şagirdlər şəhər merindən, jurnalistdən, polis məmurundan soruşmaq istədikləri mühüm sualları yazırlar.
- 3.** Şagirdlər plenar olaraq sualları müzakirə edirlər.
- 4.** Aydın suallar siyahısını yaradın.
- 5.** Müsahibə gətirdüyünüz zaman nəticələri yazı lövhəsində yazın.

BU METODUN GÜCLÜ VƏ ZƏİF TƏRƏFLƏRİ:

- Bu cür təcrübələri sizin şəhərinizdə və ya regionunuzda təşkil etmək çətin ola bilər. Xahiş olunur, nəzərə alınız ki, bu kimi fəaliyyətlər həmçinin mahiyyəti baxımından simvolik mənə daşıyırlar, habelə, demokratiyanın və sosial iştirakın mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi yerləri ziyarət etmək daha məqsədəuyğundur.
- Jurnalistlərdən və yaxud polis məmurlarından müsahibə götürərkən sualların hazırlanmasında diqqətli olun. Əks təqdirdə, bu görüşlərdən kənarında şagirdlərin real dəyərləri abstraktlaşdırma bilməyəcəkləri risqi vardır.



əLAVə

Abraham Maslou və Erik Fromm

Şəxsi nəzəriyyələr çox vaxt üç əsas kateqoriyaya bölünürlər:

1. Psixoanaliz – insanı instinktiv və intrapsixiki (daxili psixiki) münaqişələri olan bir varlıq kimi nəzərdən keçirir.

2. Bihevizizm – fərdi xarici stimullara məruz qalan passiv qurban qismində təqdim edir.

3. Humanist psixologiya psixologiyada ən cavan cərəyan olub (bunu çox vaxt üçüncü qüvvə adlandırılar) fərdi tamamilə fərqli şəkildə tədqiq edir və bəyan edir ki, insan kamilliyə can atan xeyirxah, fəal və yaradıcı bir varlıqdır və o, seçim azadlığına malikdir. Humanist nəzəriyyə insanın subyektiv rolunu və öz həyatını özü tərəfindən qurmaq qabiliyyətini (insanın ekzistensial baxışı) xüsusi vurğulayır.

Humanist psixologiyanın ən görkəmli nümayəndələrindən olan Abraham Maslou hesab edirdi ki, "İnsan özünün nə yaratdığıdır", o, seçim azadlığına malikdir və öz hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşıyır. Maslou Jan Pol Sartrın ibarəsindən istifadə edir: "Mənim seçimim mənəm". Fərd hər zaman kamilliyə can atır və onu axtırır. Bu, Maslounun nəzəriyyəsinə ümumi yanaşmadır, lakin onun tərəfindən yaradılan ən məşhur psixoloji model ehtiyaclar iyerarxiyasıdır.

Maslou hesab edirdi ki, insanın ehtiyacları instinktiv xarakter daşıyır və onlar piramida şəklində iyerarxiya sistemində yerləşdirilib. Ehtiyaclar aşağıdakı ardıcılıqla təsvir olunub:

- Fizioloji ehtiyaclar;
- Özünü qoruma;
- Aidiyyət və məhəbbət
- Hörmət
- Özünü təsdiq etmə və ya şəxsi kamillik.



Dominant ehtiyaclar piramidanın ən aşağı səviyyəsində yerləşib və müvafiq olaraq, aşağı səviyyədə yerləşən ehtiyaclar ödənilməyəndə yuxarı səviyyədə yerləşən ehtiyaclar təmin edilə bilməz. Misal üçün: özünü qoruma ehtiyacı təmin edilməzdən əvvəl fizioloji ehtiyaclar ödənilməlidir. Maslouya görə, bu iyerarxiya modeli bütün insanlar üçün ümumidir. Onun dayandığı ən yüksək səviyyə isə daha fərdi olan insanın daxili səsidir.

Maslou vurğulamışdı ki, bir sıra insanlar bu struktura uyğun gəlmirlər. Kifayət qədər qidanın və başqa əsas funksiyaların olmamasına baxmayaraq, onlar rəssamlıqda, ədəbiyyatda və elmdə şah əsərlərini yaradırlar. Maslou hesab edirdi ki, yaşamanın müxtəlif yollarına rəğmən, bir sıra fərdlər ehtiyaclarının öz iyerarxiyasını yaradırlar (misal üçün, rahiblər).

Maslou nəzəriyyəsinin əsas qayəsi ondan ibarətdir ki, ehtiyaclar heç vaxt "hər şey ya da heç nə" prinsipi ilə ödənilmir. Ehtiyaclar çox vaxt bir-birinə uyğun gəlir və fərd eyni zamanda ehtiyacların iki və ya daha artıq səviyyəsində motivasiya əldə edir. Misal üçün, 85 % - fizioloji ehtiyaclar, 70% - özünü qoruma, 50 % - məhəbbət hissi və s.

Fərd öz ehtiyaclarını ayrı-ayrılıqda deyil, bütünlüklə ödəyir. Gəlin, ehtiyacları hər səviyyədə müzakirə edək:

Fizioloji ehtiyaclar

Əksər hallarda fizioloji ehtiyaclar açıq-aşkar olur – bunlar insanın yaşaması, sağ qalması üçün hərfi tələblərdir. Fizioloji ehtiyaclara daxildir: qida, su, nəfəs alma, fiziki fəallıq. Əgər bu ehtiyaclar ödənilmirsə, insan bədəni fəaliyyət göstərməyə davam edə bilməz.

Özünü qoruma ehtiyacı

sabitliyə, qayda-qanuna və ədalətə olan ehtiyacı nəzərdə tutur. Fizioloji ehtiyaclar ödənildikdən sonra özünü qoruma ehtiyacları mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Bu ehtiyac xüsusilə uşaqlarda açıq-aşkar görünür: Onlar ailədə daha yaxşı fəaliyyət göstərirlər, çünki burada vəziyyət az və ya çox dərəcədə nizamlı və yaxşı təşkil olunub; əgər bu elementlər yoxdursa, uşaq özünü təhlükəsiz hesab etmir, ağlayır və əsəbiləşir.

Sülh dövründə insanlar təhlükəsizliyin əhəmiyyətini təhlil edə bilmirlər. Bu ehtiyac xüsusilə cinayət törədən və qanunla təqib olunan insanlarda daha güclü olur.

Məhəbbət və aidiyyət

Məhəbbət hissində olan ehtiyac həyatımızda vacib rol oynayır. Maslou məhəbbət hissini iki kateqoriyaya bölmüşdü:

Məhəbbət hissində çatışmazlığı bu çatışmazlığı aradan qaldırmaq cəhdindən qaynaqlanır, misal üçün, özünü yalnız hesab etmədiyiniz şəxslə hörmət, cinsi və yaxud adi əlaqələr qurmaq istəyi. Bu cür hiss ehoist məhəbbət elementlərinə malikdir.

Adi məhəbbət başqalarını məmnun etməyə çalışan təmənnəsiz məhəbbət hissi. Bu cür hiss fərdi zənginləşdirir və canlandırır. Bu cür hiss ehoist həvəslərdən uzaqdır.

Maslou məhəbbət hissi ilə ehtirasın eyni olduğunu bəyan edən Freyding fikrini tənqid etmişdi. Maslouya görə, məhəbbət hissi seks sindromu deyil, o, hissdən daha üstündür.

Hörmət

iki əsas növdən ibarətdir:

Özünə hörmət etibar, nailiyyət, özünə inam, müstəqillik kimi anlayışları ehtiva edir.

Başqalarının hörməti – nüfuz, status, tanınma.

Özünü təsdiq etmə

Əgər yuxarıdakı bütün ehtiyaclar az və ya çox dərəcədə təmin edilərsə, özünü təsdiq etmə həvəsi baş qaldırmağa başlayır, hansını ki, Maslou öz qabiliyyətlərindən istifadə etməklə "onun nə bacardığı olan" ("insan nə ola bilər, o nə olmalıdır") insan arzusu kimi təyin edir. Maslou deyirdi: "Musiqçi musiqi ifa etməlidir, şair şeir yazmalıdır, rəssam rəsm çəkməlidir, bir sözlə insanlar öz təbiətlərinə uyğun hərəkət etməlidirlər". Ancaq əgər özünü təsdiq etmə bu qədər vacibdirsə, onu əldə etmək nəyə görə bu qədər çətindir? Maslou hesab edirdi ki, əksər insanlar daxili kamilliyə ehtiyac duyurlar və buna can atırlar, lakin onların yalnız 1%-i buna nail ola bilər.



Pieterjan van Wijngaarden, Tjip de Jong, Bronne Pot, Teona Kupatadze

Vətəndaş maarifləndirilməsi
Müəllimlər üçün metodik bələdçi

Birinci nəşr, Bakı 2010

©Adenauer Fondu 2010

Bu kitab Konrad Adenauer Fondunun mülkiyyətidir

Tərcümə: Arzu Mütəllimova

Dizayn: Virgam kitab emalatxanası, Tbilisi, www.virgam.wordpress.com

Rəsmlər: Sofiya Kirtadze

Səhifələnmə: Otar Karalaşvili

Nəşriyyat: Cezanne, Tbilisi

Bu layihə Avropa Birliyi tərəfindən maliyyələşdirilib